

ТЕРМІНОЛОГІЯ

УДК 801.357 378.147.016: 811.161.2'373.46

ФАХОВА МОВА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Оксана Туркевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1/233, 79001, Львів, Україна,
тел.: (032) 239 43 55*

З'ясовано принципи функціонального підходу до аналізу термінів. Визначено обсяг поняття *фахова мова методики викладання української мови як іноземної*. Виокремлено групи спеціальних одиниць, які належать до складу фахової мови методики викладання української мови як іноземної.

Ключові слова: термін, фахова мова, методика викладання української мови як іноземної.

Актуальним напрямом термінознавчої роботи в Україні є теоретичне і практичне дослідження окремих фахових мов різних наук.

У сучасному українському термінознавстві сформувалися два підходи до аналізу термінолексики: структурно-семантичний та функціональний, які взаємодоповнюють один одного.

У межах структурно-семантичного підходу термін трактують як спеціальну одиницю певної системи понять, яка має такі чітко виражені ознаки, як однозначність, точність, дефінітивність, системність, незалежність від контексту, емоційно-експресивну нейтральність та ін.

Термін в аспекті функціонального підходу – це «лексема в особливій функції». Основним завданням цього підходу є дослідження семантики терміна через функції, які він виконує у тексті.

Незважаючи на те, що в українській науці різним аспектам функціонального підходу присвятили праці Е. Скороходько [6], Т. Кияк [4; 5], Я. Житін [2], він потребує ґрунтовного вивчення з огляду на застосування під час аналізу термінного складу наук, які є новосформованими і активно розвиваються.

Зокрема, функціональний підхід є базовим для розвитку теорії фахових мов. Застосування принципів цього підходу до аналізу термінного складу нових наукових царин, які виокремлюються на основі традиційно сформованих наук, тобто мають інтегративні особливості, є новим у сучасних термінологічних розвідках.

Однією із найменш досліджених у термінологічному аспекті є фахова мова методики викладання української мови як іноземної (далі МВУМІ). Актуальність її аналізу спричинена динамічним функціонуванням МВУМІ, зокрема після затвердження державного статусу української мови у Конституції, а також введенням

української мови як обов'язкового предмета для студентів-іноземців у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації упродовж п'яти років навчання.

Термінний склад МВУМІ сформувався внаслідок інтегративних зв'язків педагогіки (дидактики) з лінгвістикою, а також із психологією та іншими гуманітарними дисциплінами.

Процеси систематизації, унормування та кодифікації методичної термінології як однієї із складових української наукової термінології тісно пов'язані із визначенням специфіки фахової мови МВУМІ.

Метою статті є з'ясувати поняття «фахова мова методики викладання української мови як іноземної», визначити специфіку термінів, які входять до її складу, зокрема тих, які є семантичним ядром.

Крім номінативної одиниці *фахова мова*, існує також термін *мова для спеціальних цілей*. Згідно з дослідженнями Л. Бесікерської та В. Лейчика [9], останній із зазначених термінів з'явився в англійськомовних країнах (language for special purposes (LSP)) на позначення різновиду національної мови.

Також термінознавці зазначають, що термін *фахова мова* поширився в німецькомовних країнах з кінця 20-х років XX століття [9, с. 7].

Традиційне визначення, що «фаховою мовою можна називати сукупність усіх мовних засобів, які застосовують у професійно замкнутій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері» [8, с. 189–199], стало основою сучасного трактування фахових мов різних наук.

Вживання номінативної одиниці *фахова мова* в українському термінознавстві обґрунтував Т. Кияк [4, с. 18–21]. «Дослідження фахових мов має об'єктом особливості мови певної галузі науки. При цьому фахова мова до певної міри протиставляється загальнонавчальній мові, хоча словниковий запас першої бере початок саме із другої» [5, с. 3–5].

Отже, *фахова мова МВУМІ* – сукупність спеціальних мовних засобів, які функціонують у професійній сфері спілкування спеціалістів з методики викладання УМІ.

Основні положення фахової мови допомагають окреслити межі терміносистеми методики викладання УМІ. Виділення методичних терміноодиниць на підставі фахового наукового співвіднесення їх зі спеціальними найменуваннями суміжних наук сприяє визначенню поняттєвого ядра, яке сформувалося у певній послідовності.

Перший етап становлення термінів методики викладання УМІ характеризується взаємодією педагогіки (дидактики) та лінгвістики у зв'язку з організацією уніфікованого навчання мови як предмета у навчальних закладах різного рівня.

Дидактика вирішує проблему «як навчати», а лінгвістика відповідає на питання «чого навчати». Методика об'єднала ці поняття, спрямувала їх на свій об'єкт, доповнивши новими аспектами: «для чого навчати?», «за допомогою чого навчати?».

Так зародилась інтегративна наука – лінгводидактика, яка об'єднала вищезазначені питання і сформувала свій предмет і об'єкт. Система лінгводидактичних термінів відобразила ці інтегративні процеси.

Наступний етап формування термінології методики викладання УМІ пов'язаний із розрізненням понять *мета*, *зміст*, *методи* викладання іноземної та рідної мов.

Різниця, яка полягає у способі викладання та організації навчального процесу, спричиняє зародження окремих методик, які перебувають у тісному взаємозв'язку. Останній етап виокремлення термінів методики викладання УМІ відбувається через

диференціацію методики викладання мови як іноземної та методики викладання української мови. Взаємодія цих наук дала змогу зрозуміти їх відмінності, а отже, спричинила розрізнення терміносистем. Методика викладання УМІ видозмінила семантику термінів «наук-донорів» відносно свого об'єкта – процесу навчання іноземців української мови.

На рис. 1. показано інтеграцію базових наук – лінгвістики та педагогіки, становлення лінгводидактики, а також місце методики викладання УМІ у системі цих наук.

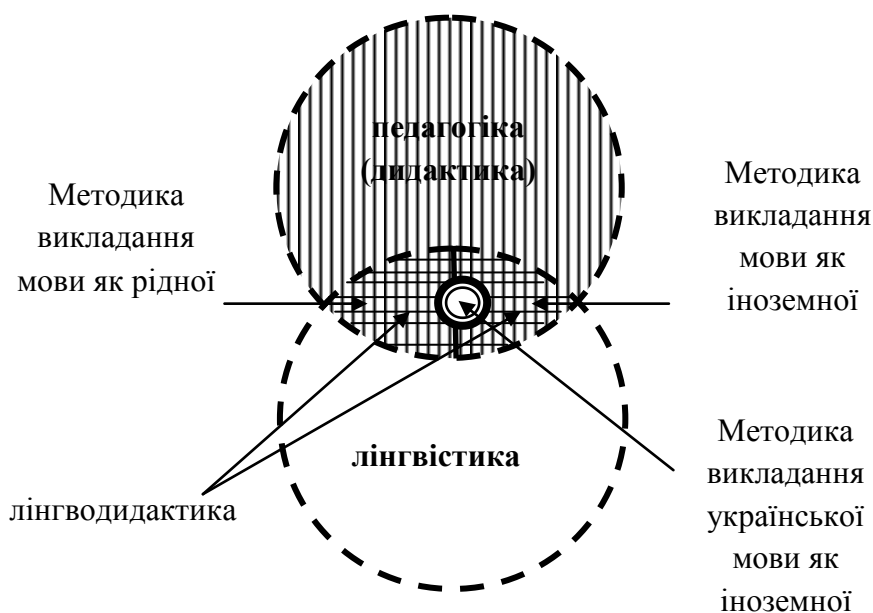

Рис. 1. Методика викладання української мови як іноземної у системі співвідносних наук

Методика викладання УМІ функціонує серед інших наукових сфер, а отже, її фахова мова продовжує взаємодіяти зі спеціальними одиницями суміжних наук (психології, соціології, лінгвокраїнознавства, перекладознавства, прагматики, міжкультурної комунікації) без урахування впливу яких неможливе розуміння її специфіки.

Важливим для функціонального підходу є аналіз внутрішньосистемних відношень між одиницями фахової мови. З огляду на це доцільним є поділ фахового тексту на 5 видів: 1) терміни відповідної галузі, які мають власну дефініцію; 2) міжгалузеві загальнонаукові термінологічні одиниці; 3) напівтерміни, або професіоналізми; 4) професійні жаргонізми; 5) загальнонавчана лексика [4, с. 18].

Я. Житін пропонує виділяти у фаховій мові лише загальнонаукові, міжнаукові та галузеві терміни [2, с. 10–15]. У статті «Міжгалузєва термінологія як об'єкт лінгвістичного аналізу: стан і перспективи дослідження» Я. Житін уточнює цей поділ, вирізняючи *метатерміни* (або загальнонаукові терміни, які використовують у професійному спілкуванні фахівці усіх галузей з метою узагальнення й тлумачення

явищ дійсності) та *транстерміни* (багатозначні лексеми, що можуть називати кілька наукових понять водночас, функціонуючи у різних (проте не в усіх) термінологічних системах) [1, 6–7].

Свій погляд на вирішення цієї проблеми висловлює С. Шепітько. Науковець вбачає різницю між термінами та загальнонауковою лексикою в тому, що термін відбиває часткові, конкретні особливості предмета вивчення, варіюючи залежно від специфіки науки, а загальнонаукова лексика залишається незмінним універсальним атрибутом усіх галузей знання. Основним критерієм у зіставленні термінологічної та загальнонаукової лексики науковець вважає тенденцію термінів до моносемічності в межах свого термінологічного поля та тенденцію загальнонаукових одиниць до моносемічності в межах усіх галузей наук [7, с. 9].

Спільною основою всіх припущень мовознавців щодо структури фахової мови є виділення *загальнонаукових, міжнаукових та вузькоспеціальних термінів*.

Зокрема, до фахової мови методики викладання УМІ належать:

1) **загальнонаукові**, напр.: *автоматизація, адаптація, активізація, аналіз, демонстрація, експеримент, етап, конструкція, метод, модель, об'єкт, план, підхід, принцип, проект, система, структура, суб'єкт*;

2) **міжнаукові**, напр.: *комунікація, концентр, кредит, курс, модуль, пам'ять, приклад, програма, тест*;

3) **вузькоспеціальні терміни**, напр.: *початковий етап навчання української мови як іноземної, українська мова як іноземна, лексичний мінімум з УМІ, рівень володіння українською мовою як іноземною*.

Вузькоспеціальні терміни позначають поняття, що стосуються специфіки системи викладання української мови іноземцям, тому є поняттєвим ядром фахової мови. Терміни зазначеної групи різноманітні за граматичними та генетичними ознаками, поєднані лексико-семантичними відношеннями.

Вузькоспеціальні терміни формують різні тематичні класи, центральним з яких є власне методичні терміни. У його межах чітко виокремлюються тематичні групи: *засоби навчання, зміст навчання, методи навчання, підходи до навчання, прийоми навчання, принципи навчання, мета навчання мови, організаційні форми навчання, справи і завдання, учасники навчального процесу, етапи навчання, рівні володіння мовою*.

У межах тематичних груп існують гіперо-гіпонімні парадигми, які формують родовий термін із системою видових терміноодиниць. Наприклад, гіперонім *етапи навчання* об'єднує гіпонімні одиниці: *початковий / основний (середній) / завершальний етап навчання УМІ*.

Прикладом семантичних відношень між термінами, зокрема синонімії, є номінації рівнів володіння українською мовою як іноземною. Наприклад, можна виділити п'ять гіпонімних рядів, які позначають послідовність ступенів володіння українською мовою, що виражені різними номінаціями: а) елементарний / підвищений / вищий рівень; б) початковий / середній / достатній / високий рівень; в) перший / другий / третій / рівень володіння українською мовою; г) елементарний / основний / рубіжний / високий / вищий / найвищий; УМІ – 1, УМІ – 2, УМІ – 3, УМІ – 4, УМІ – 5, УМІ – 6.

Крім цих рядів, які є синонімічними відносно один одного, також функціонують номени А1 – А2, В1 – В2, С1 – С2, які запозичені в аналізовану систему під впливом Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [3].

Проблема уніфікованого позначення рівнів володіння українською мовою як іноземною потребує вирішення і водночас підтверджує необхідність унормування методичних термінів.

Вищенаведена класифікація спеціальних одиниць фахової мови методики викладання УМІ сприятиме детальному дослідженню процесу формування фахової мови методики викладання УМІ. Специфіка проаналізованої фахової мови полягає у тому, що вона інтегрувала поняття суміжних наук і видозмінила їх відносно свого об'єкта дослідження.

Загалом положення функціонального підходу є корисними не лише в аспекті аналізу відповідної фахової мови – вони дають змогу проаналізувати етапи виокремлення і становлення МВУМІ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Житін Я.* Міжгалузєва термінологія як об'єкт лінгвістичного аналізу: стан і перспективи дослідження / Я. Житін // Вісник Харківського університету імені В. Н. Каразіна. – Х., 2008. – № 798. – С. 5–9.
2. *Житін Я.* Погляд на термін крізь призму структурно-семантичного та функціонального підходів / Яків Житін // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів, 2009. – № 648. – С. 9–15.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. *Кияк Т.* Апологія лінгвістики фахових мов / Тарас Кияк // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 18–21.
5. *Кияк Т.* Вузькогалузєві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів / Тарас Кияк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 3–5.
6. *Скороходько Е.* Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) : монографія / Е. Скороходько. – К. : Логос, 2006. – 99 с.
7. *Шепітько С. В.* Механізми утворення та закономірності вторинної номінації англійської загальнонаукової дієслівної лексики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 04 «Германські мови» / С. В. Шепітько. – Х., 2004. – 20 с.
8. *Hoffman Lothar.* Fachsprachen als Subsprachen / Lothar Hoffman // Fachsprachen. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1998. – S. 189–199.
9. *Lejczyk W.* Terminoznawstwo: przedmiot, metody, struktura / W. Lejczyk, L. Biesiekińska. – Białystok : Wydawnictwo uniwersytetu w Białymstoku, 1998. – 184 s.

Стаття надійшла до редакції 05.10. 2011
доопрацьована 18. 10. 2011
прийнята до друку 10. 01. 2012

**LANGUAGE FOR SPECIAL PURPOSES OF METHODS OF TEACHING
UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE: SPECIAL FEATURES**

Oksana Turkevych

*Ivan Franko National University of Lviv,
The department of Ukrainian Applied Linguistic,
Universytetska Str., 1/233, 79001, Lviv, Ukraine,
phone: (032) 239 43 55*

The author of the article analyses basic features of the terms according to the functional approach. The term "language for special purposes" is explained. Groups of terms are analyzed in the context of the language for special purposes research.

Key words: term, language for special purposes, methods of teaching Ukrainians a foreign language.

**ЯЗЫК ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ
УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО: СПЕЦИФИКА
ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ**

Оксана Туркевич

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1/233, 79001, Львов, Украина,
тел.: (032) 239 43 55*

В статье проанализированы принципы функционального подхода к анализу терминов. Определен объем понятия язык для специальных целей методики преподавания украинского языка как иностранного. Выделены группы специальных единиц, которые входят в состав языка для специальных целей методики преподавания украинского языка как иностранного.

Ключевые слова: термин, язык для специальных целей, методика преподавания украинского языка как иностранного.